

Shihabuddin Suhrawardi: *Orijentalna mudrost – Teozofija svjetlosti (Kitab Hikma Al-Ishraq)* prijevod: dr. Rešid Hafizović, Naučnoistraživački institut Ibn Sina, Sarajevo, 2012. godina

Prijevod djela Shaykha Shihabuddina Suhrawardija *Hikma Al-Ishraq (Orijentalna mudrost – teozofija svjetlosti)* iz prevodilačke radionice dr. Rešida Hafizovića izuzetna je prilika za bh. čitateljstvo da se upozna sa mišlju i idejama ovog izvanrednog muslimanskog teozofa. *Hikma Al-Ishraq* slojevita je filozofska literatura koja obiluje istančanim metaforama te stoga, kako sugerira i sam autor, treba biti čitana i razumijevana uz učitelja, odnosno duhovnog vodiča. Namjera nam je ovdje tek ukazati na neke idejno-intelektualne osobenosti Suhrawardijeve misli.

Knjiga *Hikma Al-Ishraq (Orijentalna mudrost – Teozofija svjetlosti)* Shaykha Shihabuddina Suhrawardija Al-Maqtula (1154–1191), iranskog filozofa rođenog u selu Suhraward u blizini

Zendžana, jedno je od najznačajnijih djela u kratkom životu ovog velikog mislioca.

Njegov učiteljski status, kad je riječ o pitanjima filozofije i tesavvufa, jedan je od razloga da je Suhrawardi za života imao mnogo neprijatelja, posebno kad je riječ o ljudima koji su pripadali ulemanskom staležu. Ezoterijska ulema, pod izgovorom da Suhrawardi kazuje stvari koje se kose s temeljnim načelima vjerovanja, tražila je od vladara Malika Zahira da smakne Shihabuddina, a budući da je ovaj to odbio, požalili su se lično Salahuddinu Eyubiju. Vjerski fundamentalisti optuživali su Suhrawardija za otpadništvo od vjere te su ezoterijski vjerski zvaničnici izdali presudu kojom se njegova krv smatra dozvoljenom. Salahuddin, koji tek bijaše preteo

Siriju iz ruku križara, trebao je potporu uleme kako bi osnažio svoj autoritet, te stoga nije imao druge nego udovoljiti njihovu zahtjevu. Stoga je izvršio pritisak na svoga sina Malika Zahira, pa je u mjesecu redžepu 587. godine po H. Suhraverdi bačen u tamnicu, a uskoro i smaknut. U vrijeme pogubljenja bilo mu je tek 38 godina. Njegov mezar nalazi se u džamiji Imam Suhraverdi u Halepu.

Knjige koje je ostavio iza sebe stoljećima su privlačile one koji su skloni transcendentnoj teozofiji i u svakoj epohi bilo je onih koji su nastojali razumjeti njegovu misao. Iza njega je preostalo više od 48 knjiga, dužih ili kraćih traktata, a upravo se *Hikma Al-Ishraq* smatra najznačajnijim Suhrawardijevim djelom. Ova knjiga pisana je osobitim stilom, obiljujući idejama i stavovima koji nisu proizvod prenesenih znanja nego duhovnog osvjedočenja koje je proisteklo iz autorova isposničkog života. Prema Suhrawardijevom mišljenju, istinska mudrost, iako jeste poduprta dokazima i argumentima, počiva na duhovnom kušanju i srčanom osvjedočenju. Stoga, već na početku djela *Hikma Al-Ishraq*, daje prednost duhovnom kušanju kazavši: "Ja, zacijelo, do takvog ozbiljenja nisam prispio putem diskurzivnog mišljenja. Ne, nego sam ondje najprije

prispio na jedan drugi način, a onda sam tragao za filozofskim dokazom..." On, dakle, zbiljsku mudrost pronalazi ponad racionalnih argumenata, posredstvom *svjetla nad svjetlima* i kušanjem duhovnog osvjedočenja. U svim svojim djelima, inače, Suhrawardi insistira na tome da se, u cilju dosezanja do zbilje, treba odreći svake ovisnosti o materijalnom svijetu što je osnovni preduvjet za gnostičko otkrovenje i osvjedočenje. Suhrawardi materijalni svijet smatra pećinom koju duhovni putnik koji traga za zbiljom mora napustiti, kako bi mogao putovati do Istoka svjetlosti. On duhovne i prosvjetljujuće spoznaje drži znakom prispijevanja kraju tog puta i vjeruje kako između mikrokosmosa i makrokosmosa postoji duboka veza te čovjekovo putovanje u dubine vlastitoga bića poredi s putovanjem različitim razinama tvarnoga svijeta i ponad njega.

Suhrawardi je jedan od filozofa koji su bivali izloženi napadima i optužbama od strane ortodoksne uleme. Optuživan je za širenje heretičkih ideja i nevjerovanje, što će dovesti i do fetve kojom ga se osuđuje na smrt. U svojim djelima Suhrawardi stoga nudi i odgovore na optužbe egzoterijskih učenjaka i teozofa, pa tako, recimo, na više mjesta odgovara na kritike

Ebu Hamida Gazalija. Naime, Gazali se u nekim svojim djelima, npr. u *Izbavljenju iz zablude* i *Zabludama filozofa*, obarao na stavove i mišljenja muslimanskih filozofa poput Farabija i Ibn Sine te im je spočitavao njihovo bavljenje grčkom filozofijom. Kako bi oslobodio filozofiju Gazalijevih optužbi, Suhrawardi se u svojim raspravama o teologiji, psihologiji, filozofiji iluminacije ili Platonovim paslikama poziva na kur'anske ajete. Za Suhrawardija, filozofija se ne vrti oko Aristotela nego predstavlja traganje za zbiljom, a zbilja svakako nije svodiva na Aristotelovo učenje.

Horizonti i perspektive Suhrawardijeva duhovnog osvjetločenja posvema su prostrani i široki. Prema njegovu mišljenju, stari učenjaci bili su mnogo prisniji s istinom i bolje su razumijevali zbilju nego njegovi savremenici. U sačuvanim odlomcima njihovih kazivanja kriju se veličanstveni smislovi kakvi se ne mogu naći niti u stotinama knjiga pisanih od strane kasnijih mislilaca. Neki stavovi prethodnika izraženi su jezikom simbola i uvijek kazuju o skrivenoj i tajanstvenoj zbilji. Upravo zato drevni mitovi i legende imaju izuzetnu važnost, budući da se kroz njih rasvjetljava ishodište ljudskih emocija, postupaka, nada, želja, strahova i čežnji. Na taj način ovi

mitovi stoje u bliskoj vezi s filozofijom. Drevna vremena jesu poput kakve beskonačne pustinje u kojoj uočavamo znakove koji kazuju o dalekoj prošlosti ljudskoga roda.

Shihabuddin Suhrawardi spada među one koji su pridavali veliki značaj drevnom mudroslovlju i koji su u pogledu poimanja zbilje favorizirali drevne mudrace. On tako kaže: "U svemu onome što sam kazao o spoznaji čistih svjetlosti i onom što je zasnovano na toj spoznaji, kao i o svemu drugom, pomogli su mi svi oni koji su hodili stazom Božijom. Rečena spoznaja je, zacijelo, ono samo Platonovo intuitivno iskustvo, iskustvo imama i učitelja mudrosti, kao i iskustvo onih koji su bili prije njega, iz drevnog vremena Hermesa..., učenje koje je predstavljalo duhovnu stazu mudraca drevne Perzije..." On drevnu mudrost naziva prirodom vječnosti, naravi koja se nalazi u čistoj suštini ljudskoga bića, zbiljom koja, poput sunca, izlazi s istoka. No, kao što sunčeva svjetlost nije ograničena geografskim granicama, tako ni zbilja nije ograničena vremenom, pa tako Suhrawardi podjednako pridaje značaj drevnim mudracima Istoka i Zapada. Ovaj iluminacijski filozof govori o *Čistoj svjetlosti*, utapanju svojstava roba Božijeg u svojstvima Svevišnjeg, odnosno o *Svjetlu nad svjetlima*,

te je uvjeren kako je veliki filozof Platon posljednji među drevnim mudracima koji nas obavještava o ovome. Potom nabraja skupinu starogrčkih i mudraca drevne Perzije, koji su spoznali tu prvotnu narav i posredstvom kojih je ta spoznaja prenošena narednim naraštajima. Prema Suhrawardiju, nadosjetilne zbilje pitagorejaca stigle su do Zun-Nuna Misrija, a preko njega prenesene su na Ebu Sehla Šuštarija i njegove sljedbenike. Međutim, nadosjetilne zbilje perzijskih mudraca, koje on naziva *husreviyuni*, prenesene su preko Bajazida Bistamija na Mensura Halladža te dalje na šejha Ebul-Hasana Harakanija i njegove učenike.

Suhrawardi je izričito uvjeren u postojanje tih vječnih nadnaravnih zbilja i svjetala na duhovnom putu te u vezi s tim ukazuje na dva različita toka. Razmatranje razlika između ovih dvaju tokova, od kojih je jedan prenesen na duhovne putnike preko Zun-Nuna Misrija a drugi preko Bajazida Bistamija, tema je zasebne i opsežnije rasprave. Kazivanja šejha Ebul-Hasana Harakanija, Ahmeda Gazalija, Aynul-Quzata Hamadanija, Hafiza Širazija i drugih sličnih njima, pružaju aromu drugačiju od one koju srećemo u riječima Zun-Nuna Misrija, Džunejda Bagdadija, pa čak i Muhyiddina Ibn Arabija.

Jedna skupina gnostika bila je pod direktnim utjecajem Džunejda Bagdadija i bagdadske škole. Druga skupina, pak, prihvatila je utjecaj Bajazida Bistamija te je tako nastala horasanska škola.

S obzirom na teorijske razlike koje postoje u pogledu značenja i suštine filozofije, oko jedne stvari uglavnom nema razilaženja: filozofija je proizvod intelekta i ljudi pomoću intelekta mogu razumijevati zbilje i ishodišta stvari. Suhrawardijeva škola tako i jeste i nije filozofska. Naime, ona prihvata ulogu intelekta, ali istovremeno i ne smatra intelekt jedinim vodičem do spoznaje. To je gnostička škola u smislu da otkrovenje, duhovno osvjeđenje i prosvjetljenje smatra najplemenitijom i najuzvišenijom razinom spoznaje. Oni koje Suhrawardi smatra nositeljima te suštine mudrosti i čija imena navodi u svojim djelima bili su, više nego li su se bavili racionalnim argumentima i dedukcijom, ljudi otkrovenja i osvjeđenja, oni koji su svojom unutarjonošću otkrivali srčane tajne. Stoga se može kazati da je za Suhrawardija mudrost nešto što je uglavnom drugačije od onog što su u vezi s tim kazali mnogi filozofi. On na mnogim mjestima govori o mudrosti (*hikmat*) i onome što on podrazumijeva pod tim pojmom. Na kraju knji-

ge *Hikma Al-Ishraq* donesena je Suhrawardijeva duhovna oporuka u kojoj se jasno reflektira ono što je po njemu suština mudrosti te način intelektualno-duhovnog putovanja. U toj oporuci insistira se na napuštanju onoga što je Bog zabranio i okretanju Bogu, traži se krajnja usredsređenost na svjetlo nad svjetlima i odbacivanje svakog besmislenoga govora i postupka.

Suhrawardi se sljedbenicima puta Istine obraća kao svojoj braći i poručuje im: “Oporučujem vam da čuvate ovu knjigu, da je štitite i podalje držite od onih koji je nisu vrijedni.” Potom ukazuje na tačan datum završetka njenog pisanja: “Njeno pisanje dovršio sam posljednji dan mjeseca jumad al-akhira godine 582. po Hidžri, na dan kad je sedam planeta bilo u znaku Vage na kraju dana. Podajte je samo onome ko je dobro upućen u peripatetičko mišljenje, zaljubljeniku u Svjetlo Božije. Neka taj meditira četrdeset dana, neka se uzdrži od mesa, neka malo jede, usredsređujući se na kontempliranje Svjetla Božijeg, najveličanstvenijeg i najslavnijeg, kao i na ono što mu bude naložio Podupiratelj Knjige. Kada kucne čas za čitanje ove knjige, neka se onaj koji ju je dostojan udubi u njen tekst. Onaj ko se njenu izučavanju prepusti, naučit će ono što su propustili naučiti Stari i Novi

u vezi s onim što je Bog povjerio jeziku mome. Jednog začudnog dana Nadahnitelj Prečisti samo mi je u jednom trenu njen sadržaj puhnuo u moje srce, premda je njeno pisanje trajalo mjesecima, prekidano mojim čestim putovanjima. Ko god se ostrvi na istinu, Bog će mu Svojom odmazdom uzvratiti: Allah je silan i osvetoljubiv! Neka niko ne pristupi izučavanju tajanstava ove knjige prije negoli se obrati mome jamcu – halifi, jer on posjeduje znanje iz Knjige.”

Ono što Suhrawardi naziva filozofijom prosvjetljenja jeste mudrost koja ima sveto ishodište i ne mogu je steći oni koji nisu ostvarili potpunu spremnost za njeno priskrbljivanje i prihvatanje. Filozofija prosvjetljenja, prema Suhrawardiju, ima korijen u vječnoj spoznaji koja nikada ne iščeza i koja je uvijek prisutna u svijetu. Takav stav on potencira i u svome djelu *Al-Mashari’ wa Al-Matarihat*, gdje kaže: “S obzirom da suština mudrosti nikada ne nestaje u svijetu, tako su i njeni nositelji na izvjestan način međusobno povezani i nijedno vrijeme nije lišeno takvih ličnosti.” U traktatu *Bastan Al-Qulub* Suhrawardi ukazuje na ovu zbilju i kaže: “Stoga je potreban šejh koji će nekoga zaogrnuti hrkom i proučiti mu talkin, jer se bez vodiča nikamo se stiže. Za zikr je potrebno kakvo mjesto u osami,

daleko od ljudi, pa kada duhovni vodič uvidi da njegov učenik posjeduje potrebne preduvjete, onda će ga poučiti odgovarajućem zikru i postaviti ga na njegovo mjesto.”

Suhrawardi smatra kako je promišljanje (*fikr*) nešto što slijedi nakon zazivanja Boga (*zikr*), pa na drugom mjestu u spomenutom traktatu kaže: “Promišljanje (*fikr*) dolazi nakon zazivanja (*zikr*). Duhovni utjecaj zikra je golem i ljudi zikra bili su pristali u svakom vremenu. Onda kad je našem Poslaniku preko Džibrila spuštena Objava, ljudi u Mekki nisu povjerovali i govorili su: ‘Zar mu je Džibril došao? Zar mu je donio Kur’an?’, pa je od Istinitog Svevišnjeg objavljen ajet: ‘Pitajte ljude zikra ako ne znate’ (An-Nahl, 43). Jer, i u ono doba postojala je skupina, kojoj je pripadao i Qus Sa’ide, onih koji su i prije Objave bili upoznati s dolaskom hazreti Mustafe, ljudi koji su mnogo činili zikr te su znali prepoznati Mustafine znakove. Oni su svome narodu govorili: ‘U ovaj kraj doći će Božiji poslanik, koji je poslanik Posljednjeg vremena, a njegovi znakovi bit će takvi i takvi, pa kada dođe, uzvjerujte u njega.’ Upitan, zar sam neće uzvjerovati u njega, kazao je: ‘Kad on dođe, ja ću već otići s ovoga svijeta. Inače bih prvi uzvjerovao u njega i slijedio ga.’”

Suhrawardi filozofiju iluminacije također naziva i svjetlosnim bljeskom te postojanom Božijom blizinom. On smatra kako je doseganje do filozofije prosvjetljenja nemoguće ili skoro pa nemoguće bez duhovnog truda i pregnuća odnosno bez učitelja odnosno muršida. Prema tome, kako bi se dosegnuo položaj mudrosti, pored nepretrgnutog duhovnog truda i pregnuća, nužno je potrebna i uputa iskusnog i potpunog duhovnog vodiča i učitelja. Onaj ko ka mudrosti napreduje pod paskom vještog i potpunog duhovnog vodiča, uza stalno duhovno pregnuće, uskoro će početi vidati bljeskove Božijih svjetala te početi prispijevati u Božiju blizinu. Savršeni učitelj, kojeg Suhrawardi naziva *muršid*, jeste ista ona ličnost koju na drugim mjestima oslovljava kao *čuvara Knjige*. U Suhrawardijevim djelima srećemo i druge slične naslove kojima se titulira učitelj mudrosti odnosno čuvar Knjige, npr. koristi se terminom *sahib-i zikr*. Čini se kako je Suhrawardi pri upotrebi ovih naslova bio nadahnut Kur’anom časnim i kur’anskim ajetima.

U Suhrawardijevoj oporuci kaže se: “Kada hoćeš učiti Kur’an, uči ga tako kao da je upravo tebi objavljen!” Suhrawardi je naposljetku bio žrtvom neznanja,

površnosti i zlobe učenjaka egzoterijskog. Držao je kako je ona mudrost kojom se Kur'an bavi vječna zbilja koja se manifestirala i u djelima drevnih mudraca. Naime, Suhrawardi istinsku mudrost smatra vječnom i neprolaznom. Međutim, pojava pseudofilozofa u različitim vremenima bila je razlogom pojave bolesti zaborava. Pseudofilozofi su za Suhrawardija oni koji ljude zavode svojim ispraznim i beskorisnim riječima, dok se nisu u stanju pozabaviti zbiljskom mudrošću. Takvi ljudi, u odnosu na drevne mudrace,

govore besmislice i ne poznaju dragulje istinske mudrosti. To pitanje Suhrawardi dovodi u direktnu vezu s duhovnim putovanjem ljudi zbilje, budući da odsustvo takvog duhovnog putovanja i odvojenost od uzvišene Zbilje i usredsređenost na partikularni intelekt, čovjeka, po prirodi stvari, udaljava od Ishodišta svekolikog bivstvovanja i stvara zastor kroz koji svjetlost zbilje ne prodire koliko god ta svjetlost nikada ne biva utrnuta ■

Saeid Abedpour

Dževad Hodžić: *Religije i znanost u bioetičkom ključu*, Vrijeme, Zenica, 2012.

“Mi volimo brdo Uhud, Uhud voli nas”

(Hadis)

Pred nama je po broju strana nevelika zbirka filozofskih i filozofsko-teoloških eseja Dževada Hodžića, ali zasigurno predstavlja jedno od najsnažnijih i najodgovornijih promišljanja današnjice o odnosima religije i znanosti, vrijednosti i znanja, etike i dina, te Boga (Prirode) i Čovjeka.

Znalački i sljedstveno autor provlači propitavalačku misao i ujedno vlastitu skepsu jednako korisno i jednako kritički kroz vijekove evropskog mišljenja (XVII–XX) i ‘testira’ ključne mislioe toga vremena, Zapadnoga svijeta prije svega, ne zaobilazeći niti islamsko (kao Istočno) taloženje svijeta iskustva i mišljenja. Tu su nezaobilazni autori: Whitehead, Mumford, Braudel, Barbour, Huyssteen, Otto, Russo, Eliade,